

ПРОБЛЕМЪТ ЗА СЕМЕЙНОТО ПАРТНИРАНЕ В АСПЕКТА НА ЛИЧНОСТНАТА РЕГУЛАЦИЯ НА ПОВЕДЕНИЕТО

Р. Божинова¹, М. Петкова²

¹ *Институт за изследване на населението и човека при БАН*
rumi_bojinova@mail.bg

² *ВСУ „Черноризец Храбър“*
m.petkova@mail.bg

Резюме. В статията се обсъжда проблемът за връзката между личностните диспозиции и моделите на партниране в семейната двойка. Представено е влиянието на стила на привързаност върху семейното партниране. Защитена е позицията за по-широко изследване ролята на личностните фактори от различно равнище (Голямата петорка, агресията и стила на привързаност), а също тяхната комбинация в семейната двойка, като предиктори за качеството на семейните отношения.

Ключови думи: семейно партниране, личностна регулация на поведението, личностни особености, агресията като личностна особеност, Голямата петорка, стил на привързаност

Семейните отношения представляват съществено направление на изследване в рамките на психологията на човешките отношения. Изясняването на закономерностите, на които те са подчинени, има сериозна научна ценност, както и значимост за психологичната практика, насочена към оптимизиране на тези отношения.

Много изследвания сочат, че бракът, семейните отношения са съществена предпоставка за изпитваната от отделния човек удовлетвореност и щастие, а също за неговото физическо здраве. Според изследванията формирането на подходящи социални отношения, към които се отнасят и семейните, оказват по-силно влияние върху преживяването на щастие, отколкото доходите, социалният статус и образованието (Аргайл, Хедерсън, 1985; Argyle M., 1987).

Подчертаният ефект на семейните отношения върху цялостното функциониране на индивида до голяма степен е свързан

с това, че те се отнасят към системните и интензивни контакти, които той поддържа. Целенасочените изследвания върху интимните отношения констатира, че те се отличават с определена специфика в зависимост от процесуалния аспект на партньорската връзка – предбрачен период, ранен брак, по-късно устойчиво (или друго) съжителство. В същото време наблюдаваната сочат съществени различия в партнирането на отделните двойки, независимо от съпровождащите условия, при които те са поставени (жилище, материално състояние, отношение на родители и др.).

Честотата на междуличностните конфликти и ресурсите на двойката за справяне с тях, определят съжителството като успешно или неуспешно. Двойките с насилие представляват все по-голям научен и практически интерес (Walker, 2009). Тяхното съществуване е белязано както със загубите, които търпи отделният партньор,

така и с негативния ефект върху децата и обществото като цяло. Наблюденията сочат, че конфликтните отношения в двойката са подчинени на определени модели на взаимодействие. Включените в тях агресивни действия често приемат стандартни, ритуални форми, еднакви за всяко нещастно партньорство (Argyle, 1987; Walker, 2009). В тази връзка се използва понятието домашно насилие. То се анализира като преживяване на физическо насилие, сексуален и икономически тормоз, социална изолация, емоционална и психична злоупотреба с власт и контрол, които омаловажават и обезценяват личността. Приема се, че жената е основен обект на подобен тип насилие (Watts Ch. & Zimmerman C., 2002; Jonzon, R., Dang Vung, N., Ringsberg, K., G., Krantz, 2007).

Различните модели на семейно партниране и особено проявите на насилие поставят въпроса за **личностната регулация на поведението**, за влиянието на индивидуалните особености на отделния партньор върху тези отношения. Аджен подчертава, че обясняването на човешкото поведение в голяма степен се основава на вътрешните диспозиции. Той извежда три категории **вътрешни диспозиции**, като отделя специално място на поведенческите (наред с когнитивните и оценъчните). Към тази група са отнесени личностните черти, които като цяло се отличават с високо равнище на генерализация. Специално място е отделено на личностните черти от Голямата петорка, но е подчертано и значението на по-тясно дефинираните черти (Ajzen, 2012). От гледна точка на проявите на насилие, особено място между тях заема личностната агресия. В същото време формите на партниране в рамката на семейната двойка, определено насочват изследователския интерес към личностния *стил на привързаност*. Приема се, че от него във висока степен зависят връзките на индивида със заобикалящите го хора.

Привързаността според теорията на Боулби е устойчив личностен конструкт, формиран в ранно детство, който остава относително стабилен през целия жизнен път (Bowlby, 1982). Теорията сочи, че де-

тето преминава през поредица от фази на развитие на привързаност към основната фигура, която се грижи за него (в повечето случаи майката). Този процес е свързан с формиране на *поведенческа система на привързаност*, която по същността си е програма с висока адаптивна ценност. Първоначално тя осигурява поддържането на непосредствения контакт с майката, както и изучаването на околния свят от тази безопасна позиция. На следващата фаза на развитие на поведенческата система на привързаност детето си създава *вътрешен оперативен модел* или психологичен образ за себе си и за грижещите се за него хора. Този модел е тясно свързан с емоциите. Опитът от взаимоотношенията с другите в ранна възраст е основа за развитие на очаквания към бъдещите взаимоотношения (Первин, Джон, 2001). Според някои автори вътрешният оперативен модел остава относително стабилен през целия жизнен път (Mikulincer и Shaver, 2008). Според други (Grabill, C. M. and K.A. Kerns, 2000), той може да бъде модифициран в една или друга степен, не е статична инстанция, а по-скоро поведенческа програма, която се основава на минал опит, но се повлиява от преживяванията в жизнения път.

В резултат на емпирични изследвания, първоначално на Ейнсуорт върху деца, са разграничени три основни стила на привързаност – уверен, тревожно-избягващ и тревожно-амбивалентен (Ainsworth M.D., Blehar M., Waters E., Wall S., 1978). Установено е най-голямо разпространение на първия стил, значимо по-малко на втория, и в най-малка степен на третия стил на привързаност, потвърдено по-късно и от изследвания върху възрастни (Hazan и Shaver, 1987).

За настоящата работа представляват интерес изследванията, насочени към изясняване влиянието на стила на привързаност върху междуличностните отношения при възрастните и по-специално върху романтичните отношения между мъжа и жената.

Определено внимание в тази насока се отделя на изследванията, които доказват, че романтичните преживявания са специфични при всеки от отбелязните стилове

на привързаност (Hazan и Shaver, 1987). Според тях увереният стил на привързаност е свързан с преживяване на щастие, взаимно доверие и любов. За избягващия стил на привързаност е характерен страх от близост, емоционални пикове и спадове, прояви на ревност. За тревожно-амбивалентната привързаност е типична натрапчивата погълнатост от любимия човек, свързана с крайни емоционалните прояви, ориентирани към изключителна близост и ревност.

Същите автори сочат, че трите типа привързаност показват различна представа за любовта. Първият, от посочените стилове на привързаност (увереният), интерпретира любовта като относително стабилна, постепенно развиваща се във времето. Интересно е, че индивидите, за които е типичен този стил вярват в романтиката и любовта (независимо от намаляването ѝ във времето) за разлика от индивидите от другите два стила. Избягващият стил е свързан с разбирането, че е трудно да се срещне човек, в който можеш да се влюбиш, трудно е постигането на здрави романтични отношения и щастие. Тревожно-амбивалентният стил приема, че човек лесно може да се влюби, но е трудно да намери истинската любов.

Посочените тенденции се допълват от по-новите изследвания в областта. Доказва се, че партньорите със *сигурна (уверена) привързаност* лесно създават близост, чувстват се комфортно в ситуация на взаимна зависимост, по-точни са в изразяването на чувства в сравнение с другите типове. Увереният стил притежава по-оптимистични очаквания относно способността си за справяне със стресови събития като доказва последователен, балансиран и добре организиран личностен модел. Той показва способност за управление на междуличностното напрежение и разрешаването на конфликтите, както и показва по-добро приспособяване при гняв или критика от страна на партньора (Mikulincer & Shaver, 2009, 2008).

Лицата с *избягващ стил* на привързаност преживяват по-ниска степен на удовлетвореност и отзивчивост в интимните отношения. Tidwell и колеги (1996) уста-

новяват, че повечето от тях взаимодействат по-често и за по-кратко време с партньори от противоположния пол, като рядко преживяват позитивен опит в любовта. Описват ги като по-малко съпричастни и емпатични, преживяващи по-често интензивни емоции и чувства на уязвимост и унижение спрямо партньора. В този смисъл, при тези индивиди емоционалното напрежение е по-често, когато останалите желаят и търсят близост с тях (Mikulincer и Shaver, 2009).

Индивидите с тревожно-амбивалентен стил се отличават с подчертана променливост и лабилност в емоционалните реакции (Tidwell и др. 1996). Те често преживяват негативни мисли и опасения за обичта на партньора си. Това ги провокира да търсят непрестанна близост с него, обич и подкрепа, често, без той да желае. Бдителността, която следват им осигурява фиктивен и неясен контрол върху ситуацията (Mikulincer и Shaver, 2009).

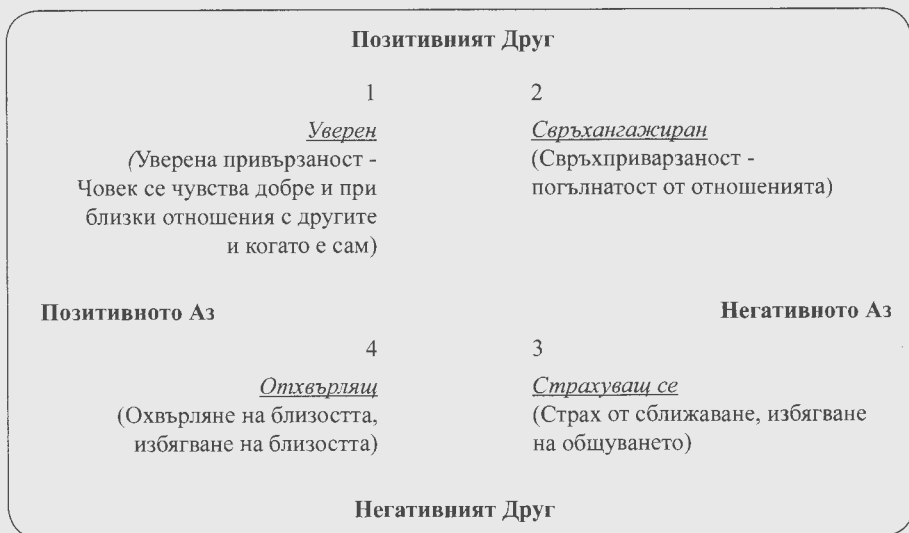
Определено задълбочаване на проучванията върху формите на партньорство в романтичната двойка се постига с въвеждането на четирикомпонентна структура на привързаността (Bartholomew и Horowitz (1991). Изборът за въвеждане на четирикомпонентна структура е резултат на интерпретиране на избягващия стил, като съдържащ два относително самостоятелни аспекта. Това са страхуваният се стил, чрез който индивидите предприемат стратегия на избягване, свързана с предотвратяване преживяването на нараняване от страна на партньора и отхвърлящ стил, който предполага запазване на личната независимост. Съответно на това са анализирани четири стила на взаимодействие - сигурен, свръхангажиран, страхуващ се и избягващ. Индивидуалните различия между тях се откриват в способностите на индивидите за постигане на интимност в междуличностните взаимодействия, и в частност в партньорската връзка. Патерните на привързаността се дифинират чрез две пресичащи се полярни оси: 1) хоризонталната ос, отразяваща позитивен/ негативен Аз (работен модел за Аза); 2) вертикалната

ос, отразяваща позитивен/ негативен Друг (работен модел за Другия), (вж. фиг.1).

Димензиите от фиг. 1 са определени от гледна точка на избягването на другите по хоризонталната ос и зависимост по вертикалната ос. Зависимостта може да варира от ниска (положителната самооценка е вътрешно обособена и не изисква външно потвърждение), до висока (положителната самооценка се поддържа от другите). Избягването на другите отразява степента, в която индивидите избягват тесни контакти, в резултат на очакването си, че ще бъдат отблъснати. Интимността (близостта) осигурява нужната социална подкрепа и допринася за психично здраве. Дефицитите в тази посока поставят индивидите в риск от психологични смущения. В този смисъл, Бартоломео и Хоровитц свързват всеки стил на привързаност със специфични междуличностни проблеми. Отхвърлящият стил показва липса на топлина в социалните взаимодействия. Свърхангажираният стил демонстрира стремеж на индивида към другите в опит да отговори на потребността си от близост и зависимост, съпроводено от проява на висок контрол, доминиране и господство в интимните

отношения. Обратното, при страхувания стил индивидът избягва близостта, той се дистанцира и отхвърля значимите други, за да ограничи преживяването на разочарование. Някои проучвания показват, че страхуваният стил в по-общ план е свързан с перфекционизъм, самонаказание и самокритика, а също с депресивни преживявания (Zuroff, D. C., & Fitzpatrick, D. K., 1995), враждебност към другите хора, злоупотребата с наркотични вещества и личностна шизоидност (Brennan, K. A., & Shaver, P. R., 1998) (цит. по Mikulincer и Shaver 2009). Наличните изследвания върху четирите стила на привързаност, са добра база за по-цялостно обрисувание на всеки от тях в плана на интимно-личностни взаимоотношения.

Сигурният стил на привързаност според Бартоломео и Хоровитц се основава на позитивен модел за Аза и позитивен модел за другите. Този стил съответства на трикатегориалния модел за ранната привързаност на Боулби. Емпиричните изследвания потвърждават, че индивид с изграден сигурен стил на привързаност има всички необходими характеристики за удовлетворяващи интимни взаимоотношения

Фигура 1. МОДЕЛ НА ПРИВЪРЗАНОСТ ПРИ ВЪЗРАСТНИТЕ (BARTHOLOMEW&HOROWITZ, 1991)

с другите. Посочват се три основни характеристики в интимно-личностните взаимоотношения на сигурния стил – това са саморазкриване и достъпност, отзивчивост и емпатичност при разкриване на партньора и взаимното утвърждаване в интеракцията (Grabill and Kerns, 2000).

Съобщава се, че този стил е свързан с ниска степен на отбягване и ниска степен на тревога от раздялата. Индивидите със сигурна привързаност по-често и за по-дълго имат позитивни преживявания (Shaver, Mikulincer и Feeneу, 2008). Те се отличават с позитивни възгледи (Bartholomew&Horowitz, 1991, Pietromonaco&Barrett, 2005), в резултат на което по-рядко възприемат събитията като заплашващи. Чувството за базисна сигурност предполага изградена способност за създаване и поддържане на трайни отношения с другите, а също за възприемане на света като защитено място. Тези индивиди са по-стабилни в своите интимни отношения, постигат по-голяма близост, преживяват по-висока удовлетвореност и показват по-силна ангажираност към своите партньори и семейства. Според Шафер и Микулинцер (2008), притежаващите този стил партньори поддържат недвусмислени и позитивни модели на невербална комуникация в сравнение с несигурните партньори. Те са по-точни в изразяването на своите чувства или в невербалните послания към партньорите си. Притежават по-оптимистични очаквания относно способността си да се справят със стресови събития, като разчитат повече на ефективните стратегии за разрешаване на конфликтите (чрез компромис например), също така показват по-голямо приспособяване при гняв или критика, от страна на партньора. Установено е, че индивидите със сигурна привързаност са любопитни и креативни, отворени към новото и различното, по-малко догматични и по-толерантни към хора с различни ценности (Shaver, Mikulincer и Feeneу, 2008). Проявяват по-голяма емпатия и състрадание към другия (Shaver, Mikulincer и Feeneу, 2008). Такива хора се чувстват еднакво комфортно и в интимните отношения с другите и сами със себе си. Те

проявяват склонност към себеразкриване и по-голяма чувствителност и отзивчивост при разкриване от страна на партньора. Възприемат другите като добронамерени и дружелюбни, от които очакват подкрепа и търсят дълбока привързаност. В същото време сигурните индивиди са по-малко зависими от подкрепата на партньора и по-малко са склонни да демонстрират ласкателство към него в сравнение със свръхангажираните. Когато значимият друг е недостъпен те самостоятелно се справят с преживяванията си, включително използвайки когнитивни стратегии (Pietromonaco & Barrett, 2005).

Сигурният стил гарантира личностна увереност и асертивност в социалните комуникации, повишена готовност на индивида за опознаване на другия и за откритост в отношенията. Такива индивиди се чувстват значими, подкрепяни и обичани от своите партньори. Те имат позитивни очаквания към другите, както и позитивен възглед за самите себе си, възприемайки се като компетентни и ценни.

Свръхангажираният стил на привързаност предполага изграден негативен оперативен модел за Аза и позитивен модел за другите. В този случай личността е ориентирана към близки взаимоотношения с другите, водена в голяма степен от стремеж към постигане на по-позитивна Аз концепция. Типично е поддържането на работни модели на неудовлетворяваща близост, които се организират около хиперактивизиращи стратегии за привързаност (Shaver&Mikulincer, 2008). Раздялата със значимия друг при индивидите със свръхангажираща привързаност е драматична, а представата за него е противоречива. За разлика от Бартоломео и Хоровитц някои автори означават този тип стил като тревожно-амбивалентен, запазвайки наименованието дадено от Ейнсуорт Shaver, Mikulincer и Feeneу (2008).

Свръхангажираният стил показва голяма емоционална реактивност и ограничена самостоятелност (Bartholomew и Horowitz, 1991; Pietromonaco & Barrett, 2005). Носителите на този стил преживяват по-често

интимните ситуации като заплашителни, и съответно по-често активират системата на привързаност, отколкото носителите на сигурен стил. Доказва се, че те системно разчитат на другите и рядко използват личен ресурс (Pietromonaco и Barrett, 2005). Предвид негативните и несигурни аз-концепции, свръхангажираните индивиди търсят и изискват непрестанна подкрепа от партньора. Изследователите откриват, че в сравнение с носителите на останалите стилове, те чувстват по-голямо уважение към партньорите си, когато получават помощ и подкрепа от тях (Pietromonaco & Barrett, 2005).

Най-общо, идентификацията с партньора в интимен план се изразява в стремеж към постигане на пълна емоционална близост, което се интерпретира като прилепчивост и обсебване, погълнатост от отношенията. Това са индивиди, изпълнени със силен стремеж към установяване на много близки отношения с партньора, до степен на пълно сливане, което създава по-малко приятен и по-конфликтен междуличностен обмен (Shaver&Mikulincer, 2008). Допуска се, че въпреки силното желание на този тип личност за интимност и близост, поради ниската самооценка и завишените нива на тревожност, те са трудно постижими. Този стил на привързаност се свързва с несигурност, тревожност и страх, отбелязват се прояви на устойчиво раздражително поведение, с чести невротични избухвания, агресивност капризничене и страх. Изследователите интерпретират стила като резултат от свръхангажирана със себе си фигура на привързаност, която загубва ориентация за потребностите на партньора (Shaver, Mikulincer и Feeney, 2008). Такива индивиди преживяват другите като ненадеждни и нежелатели да се свържат с тях за дълго. Това формира негативна самооценка и илюзорна позитивна оценка за значимия Друг. Те стават емоционално и поведенчески театрални, или принуждаващи, което често унищожава интимната връзка. Съобщава се за неспособност да се потискат мисли, свързани с евентуална раздяла, както и непрестанна тревога за бъдеща загуба

на партньора (Shaver&Mikulincer, 2008). Изграденият когнитивен модел резултира във високи равнища на страх от загуба на обекта, а личността преживява себе си като неразбрана, несигурна, подчинена и жертваща се. Изграденият вътрешен модел поставя индивида в ситуации на съмнение в собствената ценност и способност да си осигури любов и защита, съответно получаването на емоционална отзивчивост и подкрепа от другите е несигурна. Индивидът е склонен да актуализира минали негативни събития, да преувеличава негативните преживявания, да драматизира, да бъде песимистичен.

Фралеи, Ниентал, Маркс и колектив (2006) в свое изследване съобщават, че индивиди с изграден тревожен стил на привързаност притежават нарушени способности да възприемат невербалната комуникация в лицевото изражение и съответно допускат грешки при прочита на емоциите на партньора. Според посочените автори тези индивиди са по-чувствителни, по-рано от останалите усещат чуждите емоции и реагират на промените, преди да оценят правилно ситуацията. Често правят грешни емоционални заключения, като предизвиканите недоразумения поддържат цикъла от конфликтни взаимоотношения (Fraley, Niendental, Marks, et al., 2006). Голям брой проучвания свързват този стил с хранителни разстройства, депресивност и висока тревожност, злоупотреба с вещества и медикаменти, поведенчески нарушения и личностни разстройства (Shaver&Mikulincer, 2008).

Прави се паралел между този стил на привързаност и описаната от Ериксън неадекватна форма на решаване кризата на интимността с когнитивното възприятие за неразделност между Аза и Другия и очакването, че обектът ще осигури позитивна идентичност и за двамата (Силгиджиян; 1998). Свръхангажираните индивиди са хиперчувствителни към отхвърляне – те са бдителни и преувеличават всяка поведенческа промяна у партньора. Жените реагират на отхвърлянето с враждебност и оттегляне на емоционалната подкрепа,

а мъжете – с ревност и контролиране на поведението (Henderson и др., 2005). Подобни поведенчески модели улесняват и поддържат дисфункционалното партниране и поради голямата им инвестиция в интимните отношения, ги поставя в риск от злоупотреба и насилие.

Страхуващият се стил на привързаност, или т. нар. избягващ стил на привързаност, е с изграден оперативен негативен модел за Аза и оперативен негативен модел за значимия Друг (Bartholomew & Horowitz, 1991). Работният модел, който се поддържа, се третира като недопускане на близост чрез деактивиращи стратегии (Shaver & Mikulincer, 2008). Такива хора еднакво преживяват висока степен на отбягване и висока степен на тревога. Определят ги като желязци социални контакти и одобрение, което води до противоречива нужда от близост и разстояние (Henderson et al., 2005). Отличават се с по-чести и по-кратковременни взаимодействия с партньори от противоположния пол, с по-ниски нива на удовлетвореност, интимност, саморазкриване, отзивчиво поведение и позитивни емоции по време на тези интимно-личностни интеракции (Shaver & Mikulincer, 2008). Установено е, че силно избягващите индивиди са по-малко отзивчиви към нуждите на партньора, слабо и по-късно разчитат неговите емоционални сигнали. Те отбягват зависимост и се чувстват комфортно, когато не са обвързани в близки отношения както в интимен, така и в социален аспект. Реакциите на потискане на емоционалните сигнали и възприемането им като безполезни, води до формиране на реакции на отдръпване и дистанциране от околния свят и другите и съответно преживяване на всичко в дълбока самота. Регулацията на афекта е насочена към снижено изразяване на гнева. Предвид многото си страхове, тези индивиди очакват да бъдат отхвърлени или да не срещнат отзивчивост от другите. Това пречатства постигането на близост и води до демонстриране на злоба и ревност в интимно-личностните взаимоотношения (Fraley, Niendenthal, Marks, и колектив, 2006).

Този стил е означен с термина „дезорентиран“ (Shaver, Mikulincer и Feeney, 2008). Моделът е често срещан при тревожните, нещастни, угрижени и прекалено напрегнати семейства. Описват се два вида отбягваща привързаност – това е т. нар. „отстранено бягство“ и т. нар. „боязливо бягство“. При първия тип, възприемането на собственото Аз е по-позитивно, отколкото би следвало да бъде. Това определя неточното възприемане на партньора. При втория тип, собственото Аз и възприемането на партньора в равна степен са негативни, което определя слабите доверителни отношения. Страхуващият се стил се основава на очакването, че не може да се постигне желаната близост със значимия друг, който предоставя сигурност и защита.

Отхвърлящ стил на привързаност се наблюдава при индивиди с позитивен оперативен модел за себе си и негативен оперативен модел за другите (Bartholomew & Horowitz, 1991). Този стил няма аналог в трикатегориалния модел. Личност с изграден отхвърлящ стил, проявява по-малка склонност към интимност и повече автономия в социалните взаимоотношения. Интерпретира се като страх от обвързване в смисъл на предпазване от загуба на идентичност. Този стил е свързан с ниска степен на тревога в интимно-личностните отношения и висока степен на отбягване. За него са характерни неангажиращи сексуални връзки, емоционална дистантност, враждебност и студенина.

Според някои автори индивидите с отхвърлящ стил на привързаност се отличават с ниска емоционална чувствителност, липса на съпричастност и емпатичност, избягване на близост, натрапчива самостоятелност, некомуникативност, невъзприемчивост към потребностите на партньора от комфорт и подкрепа. Част от несигурността на отхвърлящите индивиди е третирана като резултат от изпитвания гняв вследствие възприемането на другите като некомпетентни, ненадеждни, или незаинтересовани (Shaver, Mikulincer и Feeney, 2008). Отбелязва се, че тези индивиди предпочитат да разчитат единствено на себе си и е

по-малко вероятно да използват другите като начин за регулиране на собствените си емоции, дори когато са в ситуации на заплаха (Pietromonaco и Barrett, 2005). Те са склонни да се ангажират активно със стратегии, които поощряват самостоятелността (Mikulincer, 1998). Това предполага, че отбягващите индивиди не се стремят и не показват внимание към партньора при регулиране на емоциите.

Проследените по-горе изследвания в значителна степен осветяват начина на партниране на отделния индивид, на следваното от него поведение по отношение на интимния партньор. В същото време остава **недостатъчно изяснен въпросът** за взаимодействието на отделните стилове в рамките на двойката. Не е ясно как отделният тип стил на привързаност е „посрещнат“ от подобен или от различен от него стил. Не е ясно какво насрещният стил провокира, активира или потиска в стилово поведение на партньора, кои комбинации от стилове предполагат възникването на чести конфликти и насилие и кои напротив предполагат определена хармония, сполучлива адаптация между тях, включително дълговременни позитивни преживявания.

На второ място, съществуващите изследвания върху стила на привързаност не дават достатъчно изчерпателна и точна представа за детерминантите на следваното от индивида поведение в партньорската двойка. Както беше посочено в началото, зад поведението на индивида, според утвърдените личностни теории, стоят базисни променливи, в значителна степен генетично определени, с високо равнище на генерализация. Стилът на привързаност е конструкт, формиран по социален път с по-ограничено действие от тях. Как тези две групи променливи повлияват партнирането в двойката, съществува ли взаимодействие между тях и дали по-базисните личностни променливи подкрепят определени аспекти на изява на привързаността са въпроси, които предполагат конкретни изследвания. Част от тях, макар и ограничено, вече са третирани от отделни учени (Nofhle, Shaver, 2006; Shiota, Keltner &

John, 2006; Schmitt, 2002), но изясняването им все още е предстоящо.

В заключение заслужава да отбележим, че са налице достатъчно теоритични и емпирични предпоставки за поставяне на изследване, насочено към изучаване моделите на партниране в семейната двойка във връзка с комплексното влияние на личностни диспозиции от различно равнище. Смятаме, че в това отношение изследователският интерес, на първо място, трябва да бъде центриран върху стила на привързаност, диспозиция, която е непосредствено свързана с партнирането. На второ място, той трябва да се фокусира върху базисни личностни диспозиции с висока значимост за цялостното поведение на индивида, каквито са личностните особености от Голямата петорка – екстраверсия, съзнателност, невротизъм, доброжелателност и откритост към нов опит. Същевременно по-пълноценното изясняване на личностните предпоставки за прилагането на насилие в семейното партниране предполага изучаването и на личностната склонност към агресия.

Смятаме, че подобно изследване съществено ще допринесе за разкриване на основни закономерности в личностната регулация на партнирането в семейния тип двойка. В същото време, то ще подпомогне практиката на семейното консултиране, превенцията на насилието в семейството, включително консултирането на избора на подходящ партньор и други.

ЛИТЕРАТУРА

- Аргайл, М., Хендерсън, М. (1985). *Анатомия на човешките отношения*, изд. Наука и изкуство, С.
- Первин, Л., Джон, О. (2001). *Психология личност: Теория и изследвания*/Пер, с англ. М. С. Жамкочян, под ред. В. С. Магуна: Аспект Пресс, М.
- Силгиджиян, Х. (1998). *Аз концепция и психосоциална идентичност: Жизненият преход към зрелостта*. София, Университетско издателство.
- Ainsworth, M.D., Blehar, M., Waters, E., Wall, S. (1978). *Patterns of Attachment: A Psychological Study of the Strange Situation*. Hillsdale NJ: Lawrence Erlbaum Associates. ISBN 0-89859-461-8.
- Ajzen, I. (2012). *Attitudes and Persuasion*. In: K. Deaux & M. Snyder (Eds.) *The Oxford Handbook of Per-*

- sonality and Social Psychology, New York: Oxford University Press, 367-39.
- Argyle, M. (1987). *The Psychology of Happiness* (Methuen 1987), ISBN 0-416-40960-1
- Bartholomew, K. and Horowitz, L. (1991) Attachment Styles Among Young Adults: A Test of a Four-Category Model, *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 61, No. 2, 226-24.
- Bowlby, J. (1982). *Attachment and loss: Attachment* (Vol.1, 2nd ed.). New York: Basic Books.
- Brennan, K.A., Clark, C.L., Shaver, P.R. (1998). Self-report measures of adult romantic attachment. In: *Attachment Theory and Close Relationships* J.A Simpson JA, Rholes WS, eds. New York: Guilford, 46-76.
- Fraley, R., Nienenthal, P., Marks, M., Brumbaugh, C., Vicary, A. (2006). Adult Attachment and the Perception of Emotional Expressions: Probing the Hyperactivating Strategies Underlying Anxious Attachment, *Journal of Personality* Vol 74 (4), pp.1163-1190.
- Fraley, R.C., Shaver, P.R. (2000). Adult Romantic Attachment: Theoretical Developments, Emerging Controversies, and Unanswered Questions. *Review of General Psychology*, Vol. 4, No. 2, 132-154.
- Jonzon, R. Dang Vung, N., Ringsberg, K., Krantz, G. (2007). Violence against women in intimate relationships: Explanations and suggestions for interventions as perceived by healthcare workers, local leaders, and trusted community members in a northern district of Vietnam, *Scandinavian Journal of Public Health*, Vol 35, pp: 640-647.
- Grabill, C. M. and K.A. Kerns (2000). Attachment style and intimacy in friendship, *Personal Relationships*, Vol. 7 pp. 363-378.
- Hazan, C. and Shaver, P. (1987). Romantic Love Conceptualized as an Attachment Process, *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 52, No. 3, 511-524.
- Henderson, A. J. Z., Bartholomew, K., Trinke, S.J., and Kwong, M.J. (2005). When Loving Means Hurting: An Exploration of Attachment and Intimate Abuse In a Community Sample *Journal of Family Violence*, Vol. 20, No. 4.
- Mikulincer, M., & Shaver, P.R. (2008). Adult attachment and emotion regulation. In J. Cassidy & P. R. Shaver (Eds.), *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications* (2nd ed., pp. 503-531). New York: Guilford Press
- Mikulincer, M., & Shaver, P.R. (2009). An attachment and behavioral systems perspective on social support. (Special Issue: Social Support). *Journal of Social and Personal Relationships*, 26, 7-19.
- Mikulincer, M., & Shaver, P.R. (2009). Attachment theory: II. Developmental, psychodynamic, and optimal-functioning aspects. In P. J. Corr & G. Mathews (Eds.), *Handbook of Personality* (pp. 247-261). New York, NY: Cambridge University Press.
- Noftle, E., Shaver, P. (2006). Attachment dimensions and the big five personality traits: Associations and comparative ability to predict relationship quality. *Journal of Research in Personality* 40, 179-208.
- Pietromonaco, P.R. and L. F. Barrett (2005). What can you do for me? Attachment style and motives underlying esteem for partners, *Journal of Research in Personality* Vol. 40, pp. 313-338.
- Shaver, P.R., & Mikulincer, M. (2009). Attachment theory and attachment styles. In M. R. Leary & R. H. Hoyle (Eds.), *Handbook of individual differences* (pp. 62-81). New York: Guilford Press.
- Shaver, P. R., Mikulincer, M., & Feeney, B. C. (2009) What's love got to do with it? Insecurity and anger in intimate relationships. *Virginia Journal of Social Policy and the Law*, 16, 491-513.
- Shiota, M. N., Keltner, D., and John, O.P. (2006). Positive emotion dispositions differentially associated with Big Five personality and attachment style. *The Journal of Positive Psychology*, April;1(2):61-71.
- Schmitt, D.P. (2002). Personality, attachment and sexuality related to dating relationship outcomes: Contrasting three perspectives on personal attribute interaction. *British Journal of Social Psychology*, 41,589-610.
- Tidwell, M.C.O., Reis, H.T., & Shaver, P.R. (1996). Attachment, attractiveness, and social interaction: A diary study. *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 71, 729-745.
- Walker, L. (2009). *The battered woman syndrome*, Third Edition, New York: Springer
- Watts, Ch. & Zimmerman, C. (2002). Violence against women: global scope and magnitude, *The Lancet Publishing Group*, Vol 359, pp 1232 – 1237.

THE PROBLEM OF FAMILY PARTNERSHIP
IN THE ASPECT OF PERSONALITY REGULATION
OF BEHAVIOR

Rumiana Bozhinova, Marinela Petkova

Abstract. *We discuss the problem of relationships among personality dispositions and family interaction patterns. The affect of attachment style on these patterns is presented. We defend a position for more wide investigation on the role of personality factors from different level (Big Five personality traits, aggression and attachment style) and their combination in the couple as predictors of relationship quality.*

Key words: family partnership, personality regulation of behavior, aggression, Big five, attachment style.

Assoc. Prof. Romyana Bozhinova, Ph. D. is Head Department of Psychology and Head of Unit Psychology of Personality and Psychometric Methodology Research in Institute for Population and Human Studies – BAS. She authored more than 90 publications. Bozhinova is focused on personality dimensions and mechanisms of regulation of human behaviour.

Доц. д-р Румяна Божинова е ръководител на департамент „Психология“ и на секция „Психология на личността и методология на психологичното изследване“ при Института за изследване на населението и човека – БАН. Автор е на повече от 90 публикации. Във фокуса на нейните интереси са личностни особености и съответните механизми на регулация на поведението.

Marinela Petkova is independen Ph. D. studies in VFU “Chernorizets Hrabar”

Маринела Петкова е докторант на свободна подготовка във ВСУ „Черноризец Храбър“.